

տեղիին բաղդատել եւ հրաւիրել որ Հայն ալ Կրիստեցիին պէս ընէ : Պէտք չէ ազգ մը մղել անկարելիին : Եղեռնական ընթացք մը պիտի ունենցած ըլլաւ ֆրանսական կառավարութիւնը, եթէ հետեւելով Տէռուլէտներու կանչուողութիւն, Ալգաս-Լոռէնը ետ առնելու համար պատերազմի ելլէր : Մեր պզտիկ Տէռուլէտները կրնան խորհրդածել այս օրինակին վրայ :

Մեր տառապանքը կայ, իրական, եւ որ տարբալուծող թոյնն է օսմանեան պետութիւն : Ռուսիա պիտի պիտնայ զայն նկատի առնել իր գործը կատարելու համար : Մաղթենք որ Անգլիա համաձայնի Ռուսիոյ հետ, եւ Հայաստանի գործը լուծուած գտնէ առանց բաղիւսմբի, երկու կողման միահաղոյն հաւանութեամբ : Այդ պարագային մէջ, հայկական խնդրոյն մէկ մասը թերեւս մեզի համար գորացուցիչ ելք մը ունենայ : Խրքմեան, որ Զարին արեւունքին մէջ մեծ համակրութիւն կը վայելէ՝ կ'ըսեն, պարտաւոր է ըսել հիմա Զարին ինչ որ գրեց Նուպար փայլային . իրե՞ն անկէ դարմանել անցեալը . կրնայ ընել այդ բանը, եւ պարտի ընել ինքը բարձրագոյն ներկայացուցիչն է հայ ազգին : Եւ իր ձայնը պարզ է որ լսելի ըլլայ Ինչ դերասուրկի վեհաժողովին մէջ, ըսելու համար թէ եւրոպական խաղաղութիւնը չի կրնար տեսական կերպով հաստատուիլ՝ ցորչափ հարստահարուած ազգութիւններուն տառապանքը չբարձուի :

Գործունէութեան հակառակող մը չեմ : Ընդհակառակն : Բայց կը խորհիմ որ լաւագոյն է չգործել քան գէշ գործել : Իրաւունք չունինք ազգը ազատելու պատրուակով զայն ջնջել :

Մտածենք այն միջոցներուն որով կրնանք մեր ազգին բարոյական գոյութիւնը պահպանել : Օգնենք այն բնագոյական կորովի ջանքերուն որով մեր ժողովուրդը, հակառակ իր ծանր վերքերուն, կրած կորուստը դարմանել կը փութայ : Նորանոր յոյսերունքներով չլիրաւորենք օտարները, որոնցմէ կախում է մեր ճակատագիրը : Այս գործունէութիւնը վտանգ չունի, ամենէն կենսականն է մեզի համար, ու միակ կարելին : Եւ ազգ մը չի կորսուիր, երբ գիտէ իր սրբալիները ճանչնալ եւ ինքզինքը ուղղել :

ԱՐՇԱԿ ԶՊԱՆԵԱՆ

«ԱՆԱՀԻՏ» ԵՒ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

(Նամակ՝ Խմբագրութեան)

Կը հրատարակենք հետեւեալ գեղեցիկ նամակը զոր Պ. Ս. Շահազիզեանց զրկած է Անանիսի խմբագրութեան, ի պատասխան այնտատակութեան հրաւերին զոր ուղղած է ինքը իրեն : Մեր ընթերցողները հիացմամբ պիտի կարդան, մեզի պէս, այս ազնիւ տղերքը, եւ միանգամայն, մեզի հետ, ամենքն ալ պիտի բողոքեն Պ. Շահազիզեանցի առարկութեան դէմ որով, հին սերունդին պատկանելի մէջ բերելով, կը հետեւնէ թէ երիտասարդ գործներու խումբի մը մէջ այլ եւս ինքը տեղ մը չի կրնար գրաւել . մենք կը հաւատանք որ կան հոգիներ որոնք չեն ծերանար, որոնք ընդհակառակն հինալով աւելի կը գեղեցկանան. եւ այդ հոգիներէն է «Լեւոնի վիրտ»-ին ու «Հրապարակախօս ձայն» ին հոգիներով, որ, անձնուէր ու բազմարդէն կեանքէ մը յետոյ, հիմա իրաւունք ունի իր ազգին ուղղելու իր հանրածանօթ երգին սիրուն տողերը .

... Անուանան ջերմ սիրով
Եւ սրբոյ իմ հայրենիք .
Գրեն՝ եւ դու նոյն շուրջով :

Մեծարգոյ հայրենակից ,

Ձեր նամակը ստացել եմ Անանիսի ազգի հետ միասին, որի համար յայտնում եմ ձեզ իմ խորին շնորհակալութիւնը :

Անանիսի երեւան գալը այս ժամանակամիջոցին առանձին նշանակաւոր է մեր ազգային կեանքի վերաբերութեամբ : Այսօր, երբ Հայր վիրաւոր Սամարացու պէս ընկած է ճանապարհին եւ մինչեւ անգամ թագապալակ Ղեւտացին, մօտից անցնելով, ուշ չի դարձնում նրա վերայ . այսօր, երբ մեր ազգը ներկայացնում է մի res nullius եւ ամէն ոք ներելի է համարում սեպհականիւ այդ «անտէր ժառանգութիւնը»՝ Անանիսի պէս մի հրապարակախօս բերան կարող է այն ազգի իրաւունքներին թարգման եւ գործակալ հանդիսանալ Եւրոպայի առջեւ, որով եւ մեծ ծառայութիւն ունի մատուցանելու իւր հայրենակիցներին : (1)

(1) Պ. Տիպակիւնաց «Անահիտ» ճրագին մէջ տեսել է զտառածէն աւելին : «Անահիտ» հայ հասարակութեան կ'ուղղուի միայն, ֆրանսերէն մաս պիտի չունենայ, հետեւաբար չի կրնար Հայոց պահանջները Եւրոպային ծանօթացնելու գործը կատար

կարգալուծ ձեռն հանդէսի ծրագիրը, որ ձեռնարկում է ամփոփել ընդհանուր տեսութիւն՝ վերաբերեալ գրականական, պատմական, դաստիարակչական, գեղարուեստական եւ քաղաքական խնդիրներին, եւ մտածելի, որ այդպիսի ծրագիր կրագործութիւնը, յայտնի բան է, այնպէս էլ հնչող չէ, ինչպէս լեզուի լոյս, եւ եղեւ լոյս»։ Հարկաւոր կը լինի որոնել մասնագէտ ոլորտ, կազմակերպող քանքարներ, անխորտակելի եռանդ, պայծառ միտք, լայն հայեացք, որոնցով ազդի ցրուած բեկորները կարելի կը լինի միացնել գիտութեան օղակով։ Այդ պէսպէս յատկութիւնները, գուր, անտարակոյս կը զըռնէ մեր բանասէրներին մէջ։ աւելի զմուտ կը լինի բանաստեղծական-գեղարուեստական մասը, յարգելու գիտութիւններին ծագականը, պահանջում է սերնդէ սերունդ հոգեւոր եւ մտաւոր կրթութիւն, որ շատ պակաս է մեզ, որովհետեւ երէկ միայն ոտք ենք դրել կրթութեան շեմքի վերայ եւ այն «դոյնք ինչ եւ դուն ուրեք»։ երկրորդ մեր, դարուս անտեսանալի-շահախնդրական հոսանքը իւր կապիտալիզմով ու պորկետարիզմով քաշել տարել է իւր հետ բոլորիս, — մի հանգամանք, որից եւ առաջացել է իտէալների սպառումը մանրացած մարդկութեան մէջ։ Անկասկած, իտէալներին աշխարհը վերաանդրծելու համար, պէտք է արմատական յեղափոխութիւն մտցնել սոցիալական կեանքի եւ մանուկ սերնդի դաստիարակող սիստեմի մէջ, որ, զգրաբարաբար, ներկայումս մի անհնարին բան է երեւում քաղաքակրթութեան աչքում — ինչ եւ իցէ, ձեռն հանդիսի գեղարուեստական մասը լրացանալու համար, գուր էլ պիտի դիմէք այն սերնդին, որի ներքին մարդը ի բնէ արարող զօրութիւն է, բանաստեղծական է, գործընդունակութեամբ գերազանցում է հին սերունդին։ Ահա այս առիթով եւ կամենում եմ մի քանի խօսք խօսել։

Իուր ինձանից խնդրում էք, որ ես «իմ ներշնչումներով գեղեցկացնեմ» ձեր նոր Հանդէսը։ Պատասխանում եմ. ես իմ երեկոյացած օրերին ո՞րտեղից քաղեմ «այդ ներշնչումները»։ Ես գիտեմ որ մանաւանդ այժմ պէտք է ոչ միայն

հրեղէն տողերով, այլ եւ հրեղէն գործերով մաքսիւր իրական կեանքի խաւարի գէտ, բայց, աւա՛ղ, այն ինչ որ ինձ պարգեւել էր ընտելութիւնը, թուում է որ կամաց կամաց ձեռնիցս դնում է եւ հեռու չէ ժամանակը, երբ միանգամայն կը սնանկանամ։ Բաց ի սրանից, հին սերունդի ուղեւոր առհասարակ ճշուել է իւր տեսած այլեկոծութիւններից, այնպէս որ շատ մարդիկ չէք գտնել նրա մէջ, որովք տակաւին պահել եւ մտքի թարմութիւն եւ կարող են աւակցել ձեռք գեղեցիկ ձեռնարկութեան։ Այն ինչ ձեզ հարկաւոր են կենսագործող սկզբունք, վերանորոգիչ նախաձեռնութիւն, եւ իմ կարծիքով, դրանց պիտի որոնել այն սերնդին մէջ, որ մի շրջանի ռուսիւ ընդունակ է հազարիցս դիմող գրաւել եւ շանթարձակ ներշնչումներով մեր գիտելիքի մէջ էլ կենդանի շունչ փչել։ Այդ երկուստարակական հասակն է որ իւր թաթաղուն ու զեզուն հիւթերով այնքան առաջադէմ է հանդիսանում լուսաւոր ազգերի մէջ։ Եթէ ես Յետեւ Նաւի պէս կարողանայի հրամայել բնութեան, որ նրա օրէնքները չեղուին, որ երկնքի լուսաւորները տեղից չշարժուին, ապա կը ցանկանայի, որ երկուստարակական հասակն էլ կանգ առնէ, այլ եւս առաջ չգնայ, — մի հասակ որ ինքնաբոյս գոհարի նման գիտէ ցրւացնել իւր մէջ այն որ անփոփոխ ազնիւ է, անպայմանապէս գեղեցիկ է։ Այո՛, այսպէս եմ ճանաչում առհասարակ երկուստարակութիւնը, որի մէջ անլուրի պիտի հնչէ սիրոյ եւ աշխատութեան երգը, որի սրտում աստուածեղէն կրակը, վառ եւ բարոյք լինելով, պիտի ոգեւորէ նրան սկական ուսերով հասարակաց բերող տանելու։ Բայց ես չեմ ուզում կենդանուրի երկուստարակութեան, չեմ ուզում այնպէս ուղեղածել նրան, որ իբր թէ նա բնաւ պակասութիւն չունի։ Նրա մի մասը մեր խաւարային կարգերի շնորհիւ ինքն էլ խաւարուած է անաբան գործերով։ Նա անտես անելով գրականական ծանրակշիւ պահանջները եւ իտէալական ձգտումներին դաւաճանելով, անձնատուր է լինում ստրկամտութեան, հանապաղ կամակատար է հանդիսանում խանրմներին ու խանրերին, միայն թէ կարողանայ հնձել այնտեղ ուր նա վարւում ցանք է ի տրել, քորոնք է ի թափել։ Այդ տեսակ երկուստարակների գործունէութիւնը այսպէս լինելով, նոքա ամենեւին չեն կամենում լսել ընդհանուր բարօրութեան մասին եւ, այդ պատճառով, պատրաստ են այն բարօրութիւնը մի բաժակ գինիով ծախել, որով եւ անգաղաք

բն։ Բայց եթէ «Անահիտ» այդ գործը կատարելու յատկացում չէ, այն ամենը որ «Անահիտ»ը հիմնելին, եւ որոնք արդէն իրենց կրցաք ըրին Պ. Շահապեղանիկի նշանակած ուղղութեամբ, անշուշտ անհատապէս պիտի շարունակեն այդ գործունէութիւնը։ Քրտններէն հրատարակութիւններով եւ հրապարակախօսութիւններով։

Ղլատում են իւրեանց ոյժերը կաֆէշանտանները միմտորտում: Բայց այս վատ սովորութիւնը նոքա փոխ են առնում հասարակութեան յայտնի չըլմաներից, որոնք ոչ մի հասկացողութիւն չունին մանկավարժութեան մասին, բաւական են համարում միայն իւրեանց մարմինը պարտաացնել եւ այդպէս քաշի օրինակ լինել դուրսութեք երիտասարդներին: Ինչ եւ իցէ, սոքա, անտարակոյս, երիտասարդութեան բիծերն են, բայց արեգակն էլ բիծեր ունի. ո՞վ կարող է ասել որ արեգակը աշխարհի կենսատունն չէ: —

Ահա այսպէս՝ թեւադրուած նոր սերնդի վերը յիշած յատկութիւններից, եւ կամեցայ որ դուք, որպէս հոգեբանական կեանքին աւելի հմուտ մի մարդ, առանձին ուշ դարձնէք այդ սերնդի վերայ, քաջալերէ՛ք դրան զէպ ի զեղաբուենտական ասպարէզ՝ Ականհի միջոցով:

Որքան էլ հիասթափութեան մշուշներով պաշարուած լինէր մեր սիրտը ներկայումս, այնուամենայնիւ մենք հաւատում ենք, որ մեր ազգի վիճակը ապագայում կը լինի աւելի միեւնորայական: Անցածում ու ներկայումս, արդարեւ, մենք միայն տեսնում ենք դառն փորձեր ու ձախողութիւններ, բայց մենք չենք կորցնում մեր յոյսը, որ ապագան կը տայ մեզ պայծառ իտէալներ, ազգապահպանութեան խարխիս, քաղաքակրթութեան հաստատ հիմք:

Ան ի սրտէ ցանկանում եմ ոսկէծղի Անահտին, — այդ հեթանոս Հայերի զգաստութեան մօրը, որ մեզ էլ բոլորիս զգաստացնէ աղջկային դադափաներով՝ առանց կրօնի խտրութեան: Արդարեւ, ժամանակ է մեզ քաղաքականապէս առողջանալ, ժամանակ է բոլոր Հայերիս՝ եւ՛ լուսաւորչականին, եւ՛ Հայհոռովմէականին, եւ՛ Աւետարանականին՝ ձուլուել մի եղբայրութեամբ մեր նուիրական ազգութիւնը պատապարելու, որ դժոխային հալածանքների երեսից ասանկով, այսօր կանխած է զէմ յանրակա եւրոպական քաղաքակրթութեան առաջիկ եւ իրաւունք է պահանջում նոյն քաղաքակրթութեան պտուղը վայելելու: Նայելով այդ երեք զաս ազգակիցների յայտնի եւ թաղուցեալ երկպառակութիւնների վերայ, եւ կամէի ասել նրանց այն ինչ որ Մովսէս մարգարէն ասաց զերի Հրէաներին Եգիպտոսում, երբ նոցանից մէկը ծնւում էր միւսին՝ «Ընդէ՛ր հարկանես զընկերդ», եւ կամ՝ նոր Կտակարանից ասեմ. «Արեւ եղբարք է՛ք, ընդէ՛ր զրկէ՛ք զվիմանս»: —

Մոսկուս

10 Նոյ. 1898

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ՏՂԱՔՆԵՐ

Մութ անձկութիւն մը կոկորդա կը սեղմէ ամէն անգամ որ կ'իմանամ թէ աղայ մը անձնասպան եղած է: Մտորքներուն հրէշային վարմունքին մէջէն, այդ տանջուած հոգիները կ'երեւակայեմ, տխրեղ ծաղիկներու պէս որ ինքզինքնին կը փեթոտեն արեւին ու ջուրին կաթոնէն չտանջուելու համար: Բայց այդ ծայրայեղօրէն դժբաղք էակներէն աւելի իմ սիրտս շարժած են միշտ այն զգայնիկները որոնք հըպոմի մը ներքեւ կը թոռովն: Անցեալները իմացայ որ պզտիկ աղջիկ մը ինքզինքը կախած էր մօրմէն յանդիմանուելուն համար: Այդ չափազանց սուր զգայնութիւնը, յանդիմանութեան մը իսկ չտակացող այդ ջղաբարդութիւնը եթէ զիս կը ոսրոտացնէ, բնաւ չի դարմաններ սակայն: Անկեա ինծի կը թուի սկիզբէն ի վեր տանջուած պզտիկներուն զեղումը: Այդ խեղճ աղջիկը իր արեւին մէջ ունէր իր դժբաղք քոյրերուն տենըը, անոնց տոկացած սարսուռները, որ դարբնու մէջէն իրեն հասած էին:

Այդ չուանը իցի՛ւ թէ տխրեղ ցաւապին այդ վզերուն վերջինը սեղմած ըլլար:

Այս մարտիրոսունհին միտքս կը բերէ յուզիչ յիշատակ մը դպրոցի կենանքէն: Այն ատեն թագային վարժարան մը կ'երթայի, եւ իմ ընկերունհիններու մէջ պզտիկ աղջիկ մը կար ութը տարեկան, ճանչցուած՝ ոչ միայն դպրոցի աշակերտներէն այլ բոլոր թաղեցիներէն՝ իր «անստանալ Ջուարթ» անունովը: Վայրենի բնութեամբ, անզուպ, աննազանդ աղջիկ մըն էր: Անսովոր խանդ մը կարծես ամէն վայրկեան անոր արեւը կ'ետացնէր. անանազարտ եւ խորխտ, զեւ կը յիշեմ զինքը իր սեւ կրակի պէս աչքերով, զանգուր ու խիտ ազգերով եւ հեգնող չըթուէքներով: Բնաւ չար չէր օտակայն, կը բաւէր որ արգելք չլլային ուզածը ընելու, մտքէն անցածը գործադրելու: Գանի մը անգամ վաճառուած վարժարանէն, ծնողքը վերջին անգամ մըն ալ խնդրած էին վարժուհիէն զայն ընդունիլ, միշտ կրկնելով «միւր ձեզի, ոսկորը մեզի»: Ալ անկէ ետքը դպրոցի պաշտօնեաներուն համար գրած մը սկսաւ դասարաններուն մեծ ձանձրոյթը: Մոռնալու կամ իրենց թմրած հոգին ցնցելու համար, եւ աւանդն ու ինքնիմ այդ պզտիկ աղջկան, միայն միայն անոր ոսկորը դարձնելու ծնողքին: Անքն օր կը ձեռնէին զինքը մտաղէ եղբրէն:

Ս. ՇԱՀԱՅԻ ԶԵԱՅԻ